

Obsah

Úvod.....	9
Kapitola 1 – Krása a krev	13
Kapitola 2 – Paradigmata a záměry.....	35
Kapitola 3 – Kulturní křižovatky	57
Kapitola 4 – Peníze, trhy, muzea	79
Kapitola 5 – Gender, génius a guerrilla girls.....	103
Kapitola 6 – Poznání, tvorba, porozumění.....	123
Kapitola 7 – Digitalizace a distribuce	143
Závěr.....	165
Poděkování	169
Literatura	171
Doporučená četba.....	176
Seznam ilustrací	181
Jmenný rejstřík.....	185

Úvod

Tato kniha pojednává o tom, co je umění, jaký má význam a proč bychom ho měli oceňovat. Zabývá se tématy, která volně spadají do oblasti nazývané teorie umění. Prozkoumáme mnohé odlišné přístupy k umění: teorii rituální i formalistickou, teorii nápodoby i výrazu, kognitivní teorii či postmoderní teorie – nikoliv však takhle postupně, jednu po druhé. To by bylo příliš nezáživné jak pro mě jako autorku, tak zejména pro čtenáře.

Teorie je něčím víc než pouze definicí; je to systém, pomocí něž můžeme konzistentně vysvětlit zkoumaný fenomén. Má sloužit k tomu, abychom věcem porozuměli, ne abychom je zatemňovali terminologií a mnohoznačnými pojmy. Teorie by měla stavět na základních, jednoduchých principech a systematicky sjednocovat a třídit soubor pozorování.

Avšak soubor „dat“ umění je natolik rozrůzněný, že snaha nějak je sjednotit a vysvětlit není právě jednoduchým úkolem. Mnohá ze současných uměleckých děl nás, zdá se, přímo vyzývají k tomu, abychom prostřednictvím *jakékoliv* teorie ospravedlnili fakt, že je vůbec považujeme za umění. V této knize se budu snažit vyzdvihnout obrovskou rozmanitost umění a pokusím se objasnit, jak moc složité je nalézt vhodnou teorii pro jeho vysvětlení. Není to jen akademická otázka. Teorie mají také praktické důsledky: ovlivňují nás v tom, co oceňujeme (nebo naopak zavrhneme), podněcují naše porozumění a uvádějí do našeho kulturního dědictví nové umělecké generace.

Velkým problémem je, že pojem „umění“ nemusí být vždy shodně vnímaný a definovaný v odlišných oblastech a obdobích. Praktiky umělců a jejich role jsou rozmanité a těžko postižitelné. Starověké i současné kmenové národy většinou nerozlišují mezi uměním, artefaktem

a rituálem. Ve středověku evropští křesťané neprovozovali (tj. nevytvářeli) umění jako takové, ale pokoušeli se pouze napodobovat a oslavovat Boží krásu. V klasickém japonském pojetí estetiky jsou do umění zahrnuty věci, které z hlediska západního chápání umění do této kategorie nespádají, např. zahrady, meče, kaligrafie či čajové obřady.

Mnoho filozofů, počínaje Platónem, přišlo s nejrůznějšími teoriemi umění a estetiky. Podíváme se blíže na některé z nich, včetně teorií velikána středověku Tomáše Akvinského, klíčových postav osvícenství Davida Humea a Immanuela Kanta, obecně známého Friedricha Nietzscheho a tak rozdílných osobností dvacátého století, jakými byli John Dewey, Arthur Danto, Michel Foucault či Jean Baudrillard. Samozřejmě nepomineme ani teoretiky původně z jiných oblastí, kteří se ve svých úvahách zabývali uměním: sociology, kritiky a teoretiky umění, antropology, psychology, pedagogy a další.

Uměním se výrazně zabývají také členové asociace *American Society for Aesthetics* (Americké estetické společnosti), ke které patřím i já. Na našich výročních konferencích přednášíme o umění a jeho jednotlivých odvětvích – o hudbě, výtvarném umění či literatuře; zabýváme se však i zábavnějšími věcmi, chodíme na výstavy a na koncerty. Využila jsem program jedné z konferencí, která se konala v roce 1997 v Santa Fe v Novém Mexiku, a použila jsem jej jako jakési volné vodítko pro následující kapitoly. Santa Fe samo o sobě poskytuje ucelený mikrokosmos nejrozličnějších uměleckých výstupů a prolínání směrů a podobným způsobem bych chtěla postupovat při psaní této knihy. Santa Fe je město zakotvené v přirozené kráse pouště nedaleko hor a může se pyšnit překvapivým množstvím muzeí – jak moderních, tak historických. Je proslulé nejen díky svým renomovaným, drahým (a velmi uznávaným) galeriím, ale i díky řemeslníkům prodávajícím na náměstích své zboží za neodolatelně nízké ceny. Toto město představuje ucelenou historii dnešní Ameri-

ky: je to směs neustálého přílivu turistů a nově příchozích s potomky španělských kolonizátorů obohacená původními Američany z blízkých vesnic – s jejich úžasnou keramikou, tkalcovskými výrobky, fetiši a rituálními figurkami.

V této studii o rozmanitosti umění jsem přistupovala k problematice trochu svérázně. Zvolila jsem taktiku šoku: začínám současným světem umění, který občas vzbuzuje hrůzu. Dominují v něm totiž umělecké výtvoř plné sexu a svatokrádeží, jež jsou vytvářeny s použitím krve, mrtvých zvířat nebo dokonce moči a výkalů (kapitola 1). Mým cílem je zmírnit šok z takového umění poukázáním na jeho návaznost na dřívější tradici a dokázat, že snahou umění nebyla vždy jen krása Parthenonu či Botticelliho *Venuše*. Jestliže zvládnete první kapitolu, určitě budete pokračovat i dále – budeme sledovat dějiny umění (kapitola 2) a poté objedeme zeměkouli a zkusíme zmapovat nej-různější projevy rozmanitosti umění (kapitola 3). Teorie budu předkládat teprve poté, co již budeme mít za sebou určitou zkušenost s různorodostí kultur a epoch.

Lidé, kteří studují estetiku, se samozřejmě pokoušejí o více než jen o definici umění. Chceme také vysvětlit, proč je oceňováno, zajímá nás, proč a kolik jsou lidé schopni za umělecká díla zaplatit, kde se umění sbírá a vystavuje – např. v muzeích (kapitola 4). Jaké poznatky můžeme mít ze zkoumání toho, kde se umění vystavuje, jakým způsobem a kolik stojí peněz? Teoretici umění také přemýšlejí o umělcích: kým jsou a čím jsou význační? Proč občas dělají tak podivné věci? V poslední době tyto otázky vyústily například v debatu, zda jsou detaily z osobního života umělců, jejich pohlaví a sexuální orientace podstatné pro pochopení jejich tvorby (kapitola 5).

Jedním z nejobtížnějších problémů, kterým teorie umění čelí, jsou otázky, jak postihnout význam umění skrze jeho interpretaci (kapitola 6). Budeme se zamýšlet nad tím, zda umělecké dílo má „nějaký“ význam a jakým

způsobem se ho teoretici pokoušeli zachytit nebo vysvětlit – ať už studiem pocitů a idejí umělců, jejich dětství a podvědomých tužeb, či zkoumáním jejich mozků. Na závěr bychom samozřejmě všichni chtěli vědět, co bude s uměním dále v jednadvacátém století. Ve věku Internetu, CD-ROMů a webových stránek (kapitola 7) můžeme navštěvovat muzea virtuálně, aniž bychom se museli tlačit v davu jiných lidí (nehledě na to, kolik by nás stálo vstupné) – ale nepřicházíme tím o něco? A jaké druhy nového umění se rozvíjejí a šíří těmito novými médii?

Doufám, že vám tento přehled témat naznačil šíři a nesnadnost problematiky. Právě kvůli tomu je studium teorie umění tak fascinující. Zdá se, že umění neustále bylo a i dnes je pro člověka důležité; věci, které umělci vytvářejí, nás pravděpodobně budou vždy trochu mást, ale zároveň naplňovat porozuměním a radostí. Pojdme se tedy společně ponořit do teorie umění.